

Petr Lozoviuk: *Interethnik im Wissenschaftsprozess – Deutschsprachige Volkskunde in Böhmen und ihre gesellschaftlichen Auswirkungen*. Leipziger Universitätsverlag, Leipzig 2008, 424 s.

Existence dvou paralelních světů vědy v geograficky českém prostředí před rokem 1945 je zřejmá každému, kdo někdy procházel mezi řadami knih ve společenskovedních, ale i přírodovědných seminárních a jiných odborných knihovnách a na zašlých hřbetech knih tak mohl číst vedle nápisů *Časopis českého museum* například *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, v sousedství *Živy* zase nacházel časopis *Lotos* a podobně. Hned na první stránce předmluvy k Lozoviukově knize nalezneme náznaky toho, jak u něj mimo jiné právě atmosféra jedné z takových biblioték probudila zájem, jehož výsledkem je recenzovaná kniha. Její autor si zřejmě uvědomil to, co každý, kdo třeba jen letmo prolistuje encyklopedické dílo H. Sturma, F. Seibta, H. Lemberga a H. Slapnicky *Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder* a narazí na desítky dosud mu neznámých jmen v Čechách narozených badatelů, kteří své práce publikovali v němčině: historie německojazyčné vědy v českých zemích by napříště neměla být chápána jako pouhý appendix dějin vědy psané v naší mateřtině. Lozoviukova obsáhlá kniha je už z tohoto důvodu významným počinem, ačkoliv skutečnost, že byla napsána a vydána v němčině (bez

ohledu na obsah), ji řadí spíše do linie dějin německé vědy v Čechách, násilně přerušené v roce 1945.

Název svazku *Interethnik im Wissenschaftsprozess* naznačuje dva póly zájmu etnologa P. Lozoviuka, dobře známého odborné veřejnosti třeba dílem *Evropská etnologie ve střeoevropské perspektivě* (Pardubice 2005) – vztahy mezi etniky (v tomto případě českým a německým) a způsob, jakým se tyto vztahy odrážejí v dějinách vědy. Podtitul recenzované práce zase ukazuje, že kniha si nevytkla za cíl pouze idiograficky zmapovat vývoj německého akademického národopisu v českých zemích v poměru k českému protějšku (už to by samo o sobě bylo velmi záslužné), ale zkoumat též vztah etnografického bádání ke společenské realitě, která vytvářela uexküllovský *Umwelt*, jímž byl na jedné straně výzkum ovlivňován, aby na straně druhé vzápětí zpětně působil na jeho tvárnost.

První oddíl knihy je zacílen jednak na heuristiku (v této části poukazuje autor na mezerovitost dochovaného pramenného materiálu, což bývá ovšem spíše pravidlem než výjimkou) a dále na metodologická východiska bádání. Vlastní Lozoviukovo zkoumání začíná v druhém oddíle knihy. Zde se mimo jiné zmiňuje o prvním použití slova *Volkskunde* na našem území pražským profesorem dějin J. Maderem (1754–1815). Z amatérských průkopníků německého národopisu dále jmenuje sběratele lidových písní J. G. Meinerta (1773–1844), F. G. Jaschkeho (1756–1831) nebo J. G. Rittera z Rittersbergu (1780–1841). V této souvislosti si Lozoviuk všímá Palackého útoků na osobu prvně jmenovaného badatele, které, ač byly motivovány osobně, pode-

psaly se na vztazích mezi českou a německou vědou, což je skutečnost důležitá jako *pars pro toto* v kontextu dalších česko-německých vědeckých kontaktů. Z následující generace národopisců se autor věnuje působení ve své době oblíbeného tvůrce německých „Sagenbuchů“ J. V. Grohmana (1831–1919), zabývajícího se kromě pověstí také studiem lidových zvyků a pověr. Mimořádně přínosné je autorovo upozornění na takřka zapomenutou osobnost národopisce Otty svobodného pána z Reinsberg-Düringsfeldu (1810–1876).

Zajímavou kapitolou je v rámci druhého oddílu knihy také ta, v níž autor sleduje, jak se odrážely národnostní poměry v krásné literatuře, která přispívala k nacionálně přiostrěným postojům v širokém spektru od pouhého konstatování nepřekonatelných rozdílů mezi oběma etniky u Josefa Ranka po nenávislné sledování z těchto rozdílů vycházejícího počestování „původně“ německých lokalit v chápání Fritze Mauthnera. Čtenář si uvědomí obzvláštní důležitost této kapitoly až v dalších pasážích knihy věnovaných fenoménu *Sprachinselforschung*. V následující kapitole Lozoviuk sleduje vliv českého národopisného výstavnictví na obdobné instalace v okolních středoevropských zemích od výstav lužickosrbských a saských až po *Ungarische Dorf* v Budapešti a pochopitelně zejména na výstavu uspořádanou českými Němci v Liberci v roce 1906. Pasáž o výstavnictví vede autora k rozpravě o sepětí mezi profesionálními etnografy a širokými vrstvami českého národa, které vyvolávalo obdiv a snahu o napodobení u německých národopisců v Čechách. Německou etnografii v našich zemích podle autora v této fázi vývoje charakterizuje ve srovnání s českým národopisem spíše

defenzivnost. Závěr druhého oddílu knihy je pojat prostřednictvím exkursu do dějin pražské univerzity se zvláštním zřetelem na poměr české a německé složky tohoto ústavu jako preludium k dalšímu, třetímu oddílu nazvanému „Etablování národopisu na pražské německé universitě“.

Zde je nejprve podána charakteristika A. Sauera (1855–1926), u kterého se snoubil interes o literárněvědnou germanistiku s národopisnými zájmy a jenž pokládal za hlavní úkol badatelů na tomto poli konfrontovat duši národa (*Volksseele*) s literárními výtvoři jednotlivců. Hlavní pozornost je však upřena na zakladatele německého akademického národopisu v Čechách A. Hauffena (1863–1929). Ten usiloval o zvýšení společenské prestiže etnografie a také o profilování tohoto oboru v rámci německé univerzity jako skutečné vědy. Po tápavých pokusech předchůdců, jako byl například B. Scheinplflug, vytýčil Hauffen program sbírání etnografického materiálu k lidové kultuře českých Němců. Sám se sice věnoval zejména duchovní kultuře – písním a pověstem –, ale jeho projekt měl zahrnovat i veškeré projevy materiální lidové kultury. Důležitým Hauffenovým cílem bylo také vtáhnout do služeb německé etnografie v Čechách zapálené amatéry, kteří by mohli výraznou měrou přispět k rozvoji oboru (jako tomu bylo v případě českého národopisu). Adolf Hauffen napsal zásadní pojednání „Einführung in die deutsch-böhmische Volkskunde“, od roku 1905 měl na německé univerzitě pravidelné přednášky věnované německému národopisu v Čechách a pod jeho vedením také vznikaly disertační a seminární práce.

Logickým vyústěním Hauffenovy všestranné vědecké a pedagogické činnos-

ti bylo zřízení národopisného semináře na pražské německé univerzitě v roce 1928, v jehož čele měl stanout. V tom mu však zabránila předčasná smrt. Na toto místo nakonec nastoupil jeden z jeho nejlepších žáků G. Jungbauer (1886–1942), jemuž je věnována velká část čtvrtého oddílu knihy. Lozoviuk po načrtnutí životních osudů tohoto vědce soustřeďuje pozornost mimo jiné na Jungbauerovu typologii předmětu etnografického studia, na důležité práce z historiografie německého národopisu i na jeho redaktorskou činnost v časopise *Sudetendeutsche Zeitschrift für Volkskunde*. Jungbauer je autorem oprávněně pokládán také za jednoho z průkopníků *Sprachinselvolkskunde*. Tento badatel byl přesvědčen o výjimečné hodnotě sudetoněmeckého folklóru ve srovnání s rakouským nebo německým, což platilo zejména o lidové kultuře německých jazykových ostrovů, které pro Jungbauera představovaly jakési etnografické „živoucí fosílie“. Z německých jazykových ostrovů zkoumal tímto způsobem například Němce z Chebska usazené v Haliči nebo karpatské Němce na Slovensku. Zájem o karpatské Němce spojoval Jungbauera s jeho žákem J. Hanikou (1900–1963), který býval redaktorem časopisu *Karpathenland*. Toto zkoumání ovšem v Hanikově době přestalo být otázkou čistě odbornou a stalo se záležitostí národněpolitickou, prezentující stereotyp pracovitěho, pořádkumilovného a čistotného Němce žijícího v těžkých podmínkách úplně jinak orientovaného prostředí.

Přechodu od německého národopisu jako seriosní vědy k rasově podloženým pseudovědeckým výkladům věnoval P. Lozoviuk pátý oddíl své knihy. Dobře vybraným příkladem, na kterém ten-

to přechod sleduje, je původně odborný spor o příčinu podobnosti krojů českých Němců z okolí Chotěšova a Chodů. Hanika, který byl ještě na počátku debaty schopný vést odborný dialog, postupně přecházel například k teoriím o podílu německé krve u českých Chodů a podobně. Pozvolná rezignace na vědecké postupy v německém etnografickém bádání vyvrcholila, jak ukazuje Lozoviukova kniha, v době okupace, kdy se z pražské německé univerzity stal říšský vysokoškolský ústav, na který byli povoláni lidé typu K. V. Müllera nebo H. J. Beyera, vesměs aktivní stoupenci nacismu.

Šestý oddíl knihy sleduje německou etnografickou práci mimo univerzitní prostředí. Jako centra tohoto výzkumu jsou uváděna města Liberec a v menší míře Chomutov. Nejvýraznějšími postavami přibližování sudetoněmecké etnografie širokým vrstvám, které poutají Lozoviukovu pozornost, jsou Josef Blau (1872–1960), zaměřený zejména na pedagogickou činnost v oblasti vlastivědy a národopisu mezi dětmi, a dále autor první soustavné sudetoněmecké etnografie *Sudetendeutsche Volkskunde*, vydané v roce 1926, Emil Lehmann (1880–1964). Sedmý oddíl se v několika podkapitolách zabývá německými jazykovými ostrovy na Pardubicku (Libinsdorf) a v okolí Českých Budějovic, jejichž proměnlivé národnostní poměry se staly důvodem k česko-německým svárům, dále se autor v této souvislosti věnuje bojům o venkovské školy a dalším projevům zvýšeného nacionálního napětí.

Osmý oddíl Lozoviukovy práce se zaměřuje na vazby mezi pražským slavistickým bádáním a etnografií. Pozornost je upřena na Bauerova žáka F. Spi-

nu (1868–1938) a nachází se zde také pozoruhodná podkapitola sledující vztahy národopisu ke světově proslulé pražské strukturalistické škole a R. Jakobsonovi. Poslední část osmého oddílu ukazuje, že Lozoviukova kniha nabízí ještě víc, než inzeruje podtitul. Nevěnuje se například jen otázkám spjatým s národopisem sudetských Němců, ale částečně také Němců karpatských (jak již bylo naznačeno v případě vědeckých zájmů G. Jungbauera a J. Haniky) a v souvislosti s nimi i třeba Slováků. Velká pozornost je v tomto oddílu věnována výrazné osobnosti B. Schiera (1902–1984), který přednášel v Bratislavě a dokonce se chystal vydat národopisný atlas Slovenska. Na jedné straně bylo Schierovou zásluhou vnímání Slováků jako po všech stránkách samostatného etnika, na druhou stranu se pochopitelně Schierovy kulturněmorfologické studie (*Kulturmorphologie* byl oblíbený termín Leo Frobenia) nevyhnuly přeceňování germánského kulturního vlivu na slovenskou lidovou kulturu v pojetí ne nepodobném právě Frobeniovým „Ethiopik“ a „Hamitik“ v rámci afrického kontinentu. Devátý oddíl je pokusem o závěrečnou rekapitulaci celého díla. Knihu uzavírají dvě přílohy – přehled témat, o nichž přednášel v letech 1890–1900 A. Hauffen, a velice záslužný seznam disertačních prací z oboru etnografie obhájených na pražské německé universitě.

Knihu Petra Lozoviuka lze bez nadsázky označit za dílo přelomové, reflektující a oživující práci několika generací německých badatelů v Čechách, z nichž zvláštní pozornost je věnována těm, kteří působili jako vysokoškolští učitelé. Sám bych jako člověk, který žije v regionu, jehož dluh vůči německé vlastivědě a národopisu do-

sud nebyl splacen, rád viděl v knize alespoň zmínky o R. Knottovi, J. Endtovi, A. Schmiedlovi, V. Karellovi, E. Hegerovi a dalších, ale uvědomuji si, že Lozoviukova kniha by zájmem o každého „nálevníka“ ve světě německé etnografie v Čechách ztratila svou konzistentnost a proporční vyrovnanost, která z ní dělá dílo vskutku výjimečné a hodné obdivu.

Jiří Wolf

Hugh McLeod: *Sekularizace v západní Evropě (1848–1914)*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2008, 367 s.

Jednou z největších zásluh brněnského CDK je to, že v rámci svého hlavního edičního zaměření na moderní dějiny náboženství a politikii, i nad něj, usiluje o vydávání klasiků, seznamování českých čtenářů se „zlatým fondem“ světové historiografie a společenských věd (z poslední doby stačí vzpomenout díla B. Croceho, É. Durkheima, N. Luhmanna a další). Z tohoto úhlu pohledu je už druhá kniha současného britského historika Hugh McLeoda (tou první bylo *Náboženství a lidé západní Evropy 1789 – 1989*) zdánlivě „krokem stranou“ – birminghamský profesor a prezident mezinárodní asociace pro dějiny křesťanství se asi nikdy klasikem *sensu stricto* nestane. Jeho dílo není nijak třeskutě inovativní, byť každému čtenáři dokáže přinést leccos nového, a syntézy, k nimž se odhodlává, dobře spojují historickou „drobnopráci“ se společenskovědním a někdy i filosofickým „makropohledem“. Význam McLeoda přesahující jeho vlastní badatelské po-